

Ahmet Muhip Dıranas'ın "Gece" Şiiri Üzerine Bir Çözümleme

Ebru Burcu YILMAZ

Gece

Ah, sen ey, ölüm kadar sonsuz olan Bitti gücüne güvendiğim zaman,
Ve dar bir tabut kadar rahat uyku! Gökler yakın bir ayrılıkla dolu;
Islak geceyi örtün kalbim, uyu! Aynasında yüzüm dalgalanan su,
Artık uykuyla tek başına kalan Nağmesine vurgun olduğum umman.

Ruhum gemiler uğramaz bir liman. Al beni rüzgâr! Kül et beni volkan!

Bir tanrı gibi her tarafta korku; Toprakta o baş döndürücü koku
İşliyor bütün saatler kurmadan, Ve ölüm, gece ucundaki çoban.
Dışarda yağmur yağıyor durmadan, Gel yetiş ey pişmanlık! İşte yaman
Görmüyor pencereler sonsuzluğu. Bir gecedir, yaman bir gecedir bu.

Beni dibine çeker misin kuyu! O derin gözlerin ne güzel, puhu!

Şiir dili, malzemesini günlük dilden alan bir üst dildir. Bu dili kullanan şairler dil içerisinden yapmış oldukları seçmelerle bazen kelimelerin bildirişim düzeyindeki anlamına başvururken, bazen de kelimeleri poetik işlevlerine göre kullanırlar. Poetik işlevleriyle karşımıza çıkan kelimeler içlerinde derin anlamlar barındırırlar. Şairlerin imaj, metafor, sembol ve allegori aracılığıyla vermeye çalıştıkları bu derin anlamlar, metnin farklı şekillerde sorgulanmasıyla açığa çıkarlar.

İmaj (imge), "sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dille aktarılışıdır, bir betimleme değil, öznel bir yorumlama sayılabilir" (Aksan 1995: 32). Şiir metinlerinin tahlilinde imaj incelemesinin önemli fonksiyonları vardır. Okuyucu veya dinleyicinin belli bir atmosfere dahil olmasının yanı sıra , metnin yazarı ile ilgili bilgiler veren imajlar, yazı yoluyla anlatılamayan birtakım görüntülerin insan zihnine gönderilmesini sağlayan unsurlardır. Okuyucunun farklı duyularına hitap edebilen imajların edebi eserlerdeki baş-

lıca fonksiyonu “*mubayyileyi harekete geçirmek*” (Uzmen 1967: 43) tir.

II. Yeni hareketiyle birlikte ön plana çıkan imajist şiir, klasik Türk şiirinin mazmun yapısının ardından modern Türk şiirindeki ilk önemli atılımını gerçekleştirebilir. Şiirlerinde yoğun olarak imajlara yer veren II. Yeni şairlerinin yanı sıra, imajı, şiirine belli oranda serpiştirerek kullanan ve imajların zenginliğinden faydalanan sanatçılarımız da vardır. Bunlar arasında modern Türk şiirine farklı bir duyuş tarzı getiren şairlerimizden Ahmet Muhip Dıranas (1908-1980), şiir dili ve kullandığı imajlar bakımından belli bir etkilenme döneminin ardından orijinal şiirler ortaya koymuştur. Bu çalışmamızda onun “Gece” şiirini tahlil ederek, kullandığı imaj ve sembollerini çözümlenmeye çalışacağız.

Şiirde varolan karanlık atmosfere hazırlayıcı unsurlardan ilki başlıktır: Gece. Geceyle birlikte, “korku”, “kuyu”, “kül”, “toprak”, “derin gözler” diğer koyu renkli unsurlardır. Nitekim korkunun rengi siyahtır ve toprak hep “kara toprak” şeklinde vasıflandırılır. Metinde karşımıza çıkan benzetme öbekleri birbirleriyle ilişkilidir. Önce bu benzetme öbeklerini tespit edelim:

Ruh: Gemiler uğramaz bir liman; Korku: Tanrı gibi her tarafta (olan); Ölüm: Gece ucundaki çoban; Gece: Yaman; Gözler: Derin.

“Uyku”, “ölüm”, “kuyu”, “gece”, “derin gözler”, mekân olarak düşünüldüğünde kişideki sığınma, saklanma veya kaçış duygularını düşündürmektedir. Ayrıca bu ruh hâli, “gemiler uğramayan liman” benzetmesiyle daha da trajik bir hâl almaktadır. Şiirde özellikle bizi şairin ruhuna ve dolayısıyla şiirin özüne götüren açar sözcükler olarak, “kuyu”, “ölüm” ve “gece” kelimelerini daha derin anlamda sorgulayabiliriz. “Ruh”un özellikle belirtilmesi, yaşanan yalnızlığın, “tabut” ve “tek başına” kelimeleriyle işaret edilen bedensel bir yalnızlık olmayıp, ruhsal yönünü de düşündürmektedir. Nitekim şairin ruhu “gemiler uğramaz bir liman” gibi, asıl varoluş anlamını yitirmiş, anlamsız bir hâle gelmiştir. Bu yalnızlık şairin isteği dışındadır. Yalnızlık duygusunu ifade etmek için “gemiler uğramaz liman” imajının kullanımını Cahit Sıtkı'nın “Yalnızlık” şiirinde de görmekteyiz:

*“Gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü,
Kimsesiz gönlüm kadar hiçbir gönül duymadı.
Bir ayna parçasından başka beni kim anlar?”*

Tarancı'nın bu şiiriyle Dıranas'ın “Gece” şiiri arasındaki bir diğer benzerlik iki şiirde de derin bir şekilde hissedilen yalnızlıktan sonraki aynaya yöneliştir. Dıranas da:

“Aynasında yüzüm dalgalanan su”

mısrayıyla bir yandan aynanın insana hem içini hem de dışını seyrettiren bir nesne oluşuna, bir yandan da suyun, içinde olduğu kabın şeklini alması yani

Ahmet Muhip Duranas'ın "Gece" Şiiri Üzerine Bir Çözümleme

değişkenliğine gönderme yapılmıştır. Doğal bir hadise olan sudaki dalgalanma kişinin ruh hâliyle ilişkilendirilmiştir.

Metinde "uyku" ile "ölüm" arasındaki benzerlik ilişkisinin güçlü bir şekilde hissettirildiğini söyleyebiliriz. "Dar bir tabut", "gece", "uyku", "korku", "kuyu", "ölüm", "pişmanlık" kelimelerine bir arada baktığımız zaman, şairin kaçış duygusunun daha ziyade bir şeylere sığınma isteğiyle birlikte anlam kazandığını görmekteyiz. Çünkü uykunun "dar bir tabut" benzetmesiyle sunulması tarizli bir anlamı içermektedir. Bir insan dar bir tabut içinde ne kadar rahat edebilirse, uyku da o insana aynı rahatlığı vermektedir.

"Gece" ve "karanlık", kişiyi içinde gizleyen, yok eden, dışarıya belli etmek istemediği yönlerini ve ayrıntılarını silen unsurlardır. Şairin içinde bulunduğu yalnızlık bazı bölümlerde her ne kadar terk edilmişlik olarak sezdiriliyorsa da, "kuyunun dibine çekilme" isteği bilinçli bir kaçışın düşünüldüğünü göstermektedir. Şair, sonunun ne olacağını bilmeden bir içe kapanma duygusuyla kuyuya yönelmektedir. İçinde bulunduğu durumdan duyduğu sıkıntılar onu sürüklemektedir. Bu durumun büyük ölçüde iradesi dışında cereyan ettiğini düşünebiliriz. Çünkü kuyunun dibine inmekten ziyade kuyunun, kendisini dibine çekmesini istemektedir.

Şiirin geneline hâkim olan yalnızlık duygusu ölüm fikriyle birlikte karşımıza çıkar. "Ölüm" orijinal bir kullanımla, "gece ucundaki çoban" imajıyla verilmiştir. Çoban sürülerden sorumlu olan kişidir. Gecenin ucunda şafak vakti vardır. Şafakla birlikte çoban, sürülerini önüne katar ve sürünün, çobanın isteği dışında bir yöne gitmesi söz konusu değildir. Sürüden ayrılanlar hem kaybolur hem de kurtlara yem olurlar. Ölüm de insanları sürüler hâlinde önüne katmaktadır. Sürüdeki insanlar ölümle bağlarını koparamazlar ve ölüm duygusunun verdiği sorumlulukla hayatlarını devam ettirirler. Sürü, kalabalıklar içindeki yalnızlığı düşündürmektedir. Dünyada kişisel olarak sonlu bir yalnızlık yaşayan insan ölümle birlikte ebedî bir yalnızlığı yaşamaya başlar. Ortega Y. Gasset'in dediği gibi, "*insan yaşamı, dar anlamıyla başkasına aktarılamaz olmasından ötürü özünde 'yalnızlık'tır, köken yalnızlık* (Gasset 1995: 60).

Kişiyi ebedî yalnızlığa mahkum eden karşı güç şiirde, "zaman" olarak verilmiştir. "Zamanın gücüne güvenmek", bir şeyler yapmak için insanın hâlâ zamanı olduğunu düşünerek, bazı şeyleri ertelemesi anlamındadır. Ertelenen şeylerin yapılamaması ve bundan duyulan pişmanlık kişiye; "Belki bazı şeyleri yapabilirdim ama artık zamanım yok! Geriye dönemeyiz." şeklinde sözler söyler. Zaman, insan için hem başlangıç hem de sonu beraberinde getirir. Ancak zamanın gücü tükendiğinde, düşlerimizi içinde barındıran ve bize özgürlüğü hatırlatan mavi gök, ayrılıklarla dolar, insan için labirentleşerek onu tahakkü-

mü altına alır. Bu noktada gökyüzü renk itibarıyla da koyulaşır, durmadan yağmur yağar ve havanın kararması pencereden görünen manzarayı yok eder.

Ev, “Bizim dünya köşemizdir. Bizim ilk evrenimizdir” (Bachelard 1996: 26). İçtenlik düşlerimizi içinde barındıran ve hayata atıldığımız başlangıç mekânı olan ev, sıcak imgeleri çağrıştıran ve huzur veren bir mekândır. Pencere evin içiyle, dışarıdaki hayat arasında ilişki kurulmasını sağlayan unsurlardan biridir. Pencerelemin sonsuzluğu görmemesi, evde yaşayan insanların ümitlerinin tü-kendiğini ve yaşama sevinçlerini kaybettiklerini düşündürmektedir. Şâirin, hayallerin ve özlemlerin mekânı olan evden vazgeçerek kuyuya yönelmesi yaşadığı ruhsal bunalımı ve çıkmazları sezdirmektedir. Nitekim Dıranas’ın “Gerçek” adlı şiirinde yaşama sevincini anlatan dizelerde;

*Ne hostur insanın bir gül açması,
Geniş göklerde bir kuş olup uçası;*

....

*Lâkin sen ey nûrun boşandığı pencere,
Sen ey bütün zamanları kucaklayan bîse;
Yaşamak... Eken insan, veren toprak*

ifadelerinde, “Gece” şiirinin aksine, gökler geniştir ve pencerelerden nur boşanmaktadır.

Şiirde şairin isteklerini ifade eden bölümlere bir arada baktığımız zaman, içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulmak için nelere sığındığını ve nasıl çözümler düşündüğünü anlayabiliriz:

“Islak geceyi örtün kalbim.”

“Beni dibine çeker misin kuyu!”

“Al beni rüzgâr! Kül et beni volkan!”

“Gel yetiş ey pişmanlık!”

“Gece” ve “kuyu” arasında renk itibarıyla ve kişiyi gizleme yönüyle ortak noktalar vardır. Şair gecenin karanlığında belirsizleşmek ve kuyunun dibinde de gizlenmek istemektedir. Rüzgâr, kişiyi kendi iradesi dışında sürükleyebilir. Kendi başına kaçmaya gücü yetmeyen kişi, rüzgârın gücüne ve volkanın yakıcılığına sığınmaktadır. Volkan, ateşin en yüksek derecesini içinde barındırmaktadır. Ateşin yakıcılığına sığınmak, kuyuya çekilmekten daha ileri bir yok olma isteğini düşündürmektedir. Metinde “ateş” yerine özellikle “volkan” kelimesinin seçilmesi, ateşin değiştirici özelliğinden ziyade yok edici yönüne işaret etmektedir. Bachelard; “yavaşça değişen her şey hayatla açıklanırsa, hızla değişen her şey de ateşle açıklanır” (Bachelard 1995:13) der. Metinde, güçlü bir ateş olan volkanla ateşin arındırıcılık ve istenmeyen unsurları yok etme vasfına gönderme yapılmaktadır.

Ahmet Muhip Dıranas'ın "Gece" Şiiri Üzerine Bir Çözümleme

Art arda gelen iki mısra da "su" ve "umman" kelimeleri geçmektedir. Ayna imajıyla birlikte verilen "su", kişiye kendisini seyrettiren bir objedir. Ancak su hareketli olduğu için, aynaya bakan kişinin yüzü dalgalanmaktadır. *Suyun, insan nefsinin bir yansıması* (Burckhard 1997: 140) olarak kabul edildiği inanca göre kişi, suya baktığında onda gördüğü hareketlilik veya durgunluktan ruhsal olarak etkilenmektedir. Umman olarak su ise, daha sınırsız ve güçlüdür. Metinde, varlığın özünü oluşturan dört unsur olan, ateş, hava, su ve toprağa yer verilmiştir. Bunların içinde su var edicilik, ateş ise yok edicilik vasfıyla sunulmuştur. Evrenin materia prima'sı olarak kabul edilen suya yönelik, zamanın tükenişiyle insanın yaşadığı bunalımdan kurtulmak için sığınılan bir var oluş kaynağıdır. Yaradılışa dair tüm kutsal metinlerde suyun kaynak olarak gösterilmesi ona farklı ve derin anlamlar kazandırmıştır. Suya yönelen tehlikelerin aynı zamanda tüm evreni etkilediği düşünülmektedir.

Şiirin tümüne yayılmış olan karanlık atmosfer içinde tek ışık kaynağı güzel ve derin olan gözlerdir. Şairin en sonunda gözlere sığınması "*yaşamımızın özü olan kökten yalnızlığın dibinden, zaman zaman öteki insan varlığına yaklaşarak onunla kaynaşma, yalnızlıktan sıyrılma isteğinin*" (Gasset 1995: 102) bir tezahürüdür.

Derin anlamda, tükenişi ve yok oluşu hisseden kişinin yaşadığı buhranın anlatıldığı "Gece" şiiri insan-ölüm ve zaman üçgeninde hayatı sorgulamaktadır. Tıpkı kurulmadan işleyen saatler gibi, insanın doğumundan ölümüne kadar tükettiği zaman zarfında her şeyin edilgenliğine işaret edilmektedir. Bu durumdan kaçmak, gizlenmek veya yok olarak tükenişi kabullenmekten başka çare yoktur. Çünkü insan içinde taşıdığı ebedilik fikrine rağmen ölümle sona erecek olan bir hayatı yaşamaktadır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (1995), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin yayınları.
Bachelard, Gaston (1995), *Ateşin Psikanalizi*, İstanbul: Bağlam yayınları.
Bachelard, Gaston (1996), *Mekânın Poetikası*, İstanbul: Kesit yayınları.
Burckhard, Titus (1997), *Aklın Aynası*, İstanbul: İnsan yayınları.
Gasset, Ortega (1995), *İnsan ve "Herkes"*, İstanbul: Metis yayınları.
Uzmen, Engin (1967), "Edebî Tenkitte İmaj İncelemesinin Yeri ve Bu Metodun Shakespeare'in Romeo ile Juliet Oyununa Uygulanması", *AÜ DTCF Dergisi*, C.XXV,1-2:43.